

ΚΟΝΙΤΣΑ: ΤΑ ΞΑΚΟΥΣΤΑ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

Ὀδοιπορικὸ

*Καὶ μιὰ συλλογὴ 172 φωτογραφιῶν παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς
στὴν Ἠπειρο, μὲ μικρὴ εἰσαγωγὴ*

B. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 2007

ΔΗΜΟ	ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	52269
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	25-4-07
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	914953-ΜΑΡ

κωδ. εγγ. 6185

Κόνιτσα: Τὰ ξακουστὰ
Μαστοροχώρια

Ὀδοιπορικό

© Βασίλης Μάργαρης, Γιάννινα
Tout droit reservè

Με τὴ χρηματοδότηση τῆς Τ.Ε.Δ.Κ. Ἰωαννίνων

Ἐξώφυλλο: «Παρέα» μαστόρων ἀπὸ τὸ Κάντσιο, 1952.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΚΟΝΙΤΣΑ: ΤΑ ΕΑΚΟΥΣΤΑ
ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΑ

Όδοιπορικό

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 2007

Ἡ Ἠπειρος, γιὰ ποικίλους λόγους ποὺ συναρτῶνται κυρίως μὲ τὶς γεωγραφικὲς παραμέτρους τῆς -τὴν ὄρεινὴ καὶ δωσώδη τῆς σύνθεσιν, τὸ καταπέτρινον καὶ ἄγονον τοῦ ἐδάφους-, παραμέτρους οἱ ὁποῖες ἀναγκαστικὰ ἔστρεψαν τὸν πληθυσμὸ τῆς, κατὰ τοὺς τελευταίους κυρίως αἰῶνες, σὲ συγκεκριμένη ἐπαγγελματικὴ τροχιά, διέπρεψε καὶ -συχνά- ἐπρώτευσεν ἐπὶ τὴν χώρα μας σὲ πολλοὺς τομεῖς τῶν δημιουργικῶν ἐκείνων τεχνῶν ποὺ βρίσκονται στὰ κράσπεδα τῆς καλλιτεχνικότητος καὶ συγχρόνως ἀνήκουν ἐπὶ τὴν παράδοσιν τοῦ τόπου μας: ἐπὶ τὴν ξυλογλυπτικὴν, τὴν μαστορικὴν, τὴν ἀσημουργίαν, τὴν ὑφαντικὴν, τὴν χειροτεχνίαν κλπ. Στὶς τρεῖς πρῶτες μάλιστα ἀναμφίβολα ἢ προσφορὰ τῶν ἠπειρωτῶν δὲν ξεπεράσθηκε ἀπὸ καμμιά ἄλλη περιοχὴ τῆς χώρας μας σὲ ποιότητα.

Τὸ ταξιδιωτικὸ τοῦτο κείμενον (καθὼς καὶ τὸ προσάρτημά του ποὺ τὸ συμπληρῶναι: μιὰ συλλογὴ ἑκατὸν ἑβδομήντα δύο παλιῶν κυρίως φωτογραφιῶν ἀπὸ τὸ χωρὸ τῆς Ἠπείρου) εἶναι μιὰ μικρὴ κατάθεσιν θαυμασμοῦ καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὴν μαστορικὴν τῆς Ἠπείρου, εἰδικώτερα δὲ πρὸς τὰ μαστοροχώρια τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς τεχνίτες τοὺς -τοὺς ξακουστοὺς τοὺς μαστόρους- ποὺ “ἔχτισαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμον”.

Πρέπει νὰ εὐχαριστήσω ἀπὸ τὴν θέσιν τούτη, θερμὰ τοὺς: Χρῆστο Καπλάνη, Ἑλένη Γαλάνη-Σουρέλη, Φωκίωνα Καψάλη καὶ Ἀντρέα Καρζῆ γιὰ τὸ φωτογραφικὸ ὑλικὸ τοὺς ποὺ μοῦ παραχώρησαν*. Συνέδραμαν, ἔτσι ἐπὶ τὴν πληρότητα τοῦ βιβλίου. Φίλοι ποὺ διακονοῦν ποικιλότροπα καὶ γόνιμα οἱ τρεῖς τελευταῖοι τὴν λαογραφικὴν ἐπιστήμην, ἀφοσιωμένοι ἐπὶ τὴν πλούσια παρακαταθήκην τοῦ τόπου μας, τοῦ ἠπειρωτικοῦ, ξεχωριστά, χωρὸς, ἦσαν ἐπιφορτισμένοι (κι' ἐδῶ ἀναφέρομαι στοὺς Φ. Καψάλη, καὶ Ἀ. Καρζῆ), συγχρόνως καὶ μὲ τὴν φωτογράφισιν ἐνὸς σημαντικοῦ μέρους τῶν θεμάτων τῆς δεύτερης χρονικῆς περιόδου καὶ λόγῳ τοῦ μοντέρνου μηχανικοῦ τοὺς ἐξοπλισμοῦ*. Συνολικὰ, οἱ φωτογραφίαι τοῦ βιβλίου “τραβήχτηκαν”, οἱ περισσότερες, τὶς δεκαετίαι τοῦ 60 καὶ 70 ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενον καὶ κατὰ τὴν τρέχουσα δεκαετία (μὲ τὴν συμμετοχὴν τῶν δύο ὡς ἄνω φίλων) τὸ ὑπόλοιπον μέρος.

B.M.

* πρὸ διεξοδικὰ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΡΓΩΝ

- Touristika Jannina, 1979, 1983
Γιαννιώτικη αρχιτεκτονική, 1979, 1985
Μεγάλοι Νεοέλληνες από τὸ 1400, 1982.
Περὶ συνηθείας, 1984.
Κάστρα τῆς Ἠπείρου, 1985
Ποιήματα (1965-1985), 1986
Ἠπειρωτικὰ παραδοσιακὰ σπίτια, 1989
Συγγραφεῖς καὶ λογοτέχνες τῶν Ἰωαννίνων (1206-1990), 1991
Κρίσεις καὶ ἀπόψεις, 1996
Καμπή, 1996
Δρόμοι καὶ τόποι τῆς Ἠπείρου, 1998
Καμινάδες στὴν Ἠπειρο, 1999
Δίοδος, 2000
131 Ποιήματα, 2001
Ἐξὺς καὶ ἀνία, 2003
Ταξίδι στὴ Grecia Salentina, 2003
Γλωσσολογικά-Λαογραφικά, 2006
Μονοκονδυλές, 2006
Κόνιτσα: τὰ ξακουστὰ μαστοροχώρια, 2007

Τοῦ Νίκου Σουρέλη,

τοῦ Δημήτρη καὶ τῆς Σοφίας
πρὸς τοὺς ξαναβρῆκα

Τὸ βορινότερο μέρος τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν Κόνιτσα μέχρι πάνω τὰ ἀλβανικὰ σύνορα - τὴ βόρεια ἐχατιά του- ἀπ' ὅπου ξεκινᾷ τὸ σκληροτράχηλο κορμὶ τῆς Πίνδου γιὰ νὰ καταλήξει στὸν Παρνασσὸ κι ὡς τὴ μακεδονικὴ γῆ -ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά- καταλαμβάνουν τὰ Μαστοροχώρια. Κυρίως τὰ Μαστοροχώρια, θὰ λέγαμε. Οἱ πρᾶες πλαγιὲς τοῦ Γράμμου, μυριοδα-
σωμένες καὶ πολύβρυσες, κατεβαίνουν ὡς κάτω, τὸν Σαραντάπορο γιὰ ν' ἀνταμώσουν ἐκεῖ μὲ τὰ χαμηλὰ κράσπεδα τοῦ Σμόλικα -τοῦ δεύτερου τούτου τρανοῦ βιγλάτορα τῆς Ἡπείρου, πανύψη-
λου καὶ καταπράσινου βουνοῦ- ποὺ πότε ἀγναντεύοντας κατὰ τὸν Ὀλυμπο καὶ πότε προσχαμη-
λώνοντας χαιρετᾷ τὸ βορινὸ μπροστάρη γείτονά του. Βρισκόμαστε στὶς κλειτεῖς τοῦ βουνοῦ Βίγλα,
ποὺ ὀρθώνονται ἀπότομα στὸ νότιο ἄκρο τοῦ μικροῦ ἀλλὰ κταγόνιμου κονιτσιώτικου κάμπου καὶ
κατεβαίνουμε τὶς στροφὲς προσεχτικὰ μὲ τὸ αὐτοκίνητο. Πέρα, κατάντικρυ -στὸ βάθος- ἡ Κόνι-
τσα, λουσιμένη στὸ φῶς τοῦ ἀπομεσήμερου, μᾶς γνέφει. Ἀριστερὰ ἡ δασωτὴ Τραπεζίτσα, πελώρια,
σὰ νὰ τὴν προστατεύει, πὶὸ κάτω, τὰ γιγαντιαῖα δυτικὰ ἐρείσματα τῆς Γκαμήλας, ἀπρόσιτα, με-
γαλειώδη. Στὰ πόδια μας, ἡ πολὺδεντρη καὶ πολὺκαρπη κοιλάδα.

Θωροῦμε ἀπὸ δῶ τὸν παρδαλό, παχύ, τάπητά της καὶ ξεκρίνουμε στοὺς χωματόδρομους, που
τὸν τεμαχίζουν, τοὺς ἀποκαμωμένους ξωμάχους μὲ τὰ αὐτοκίνητα καὶ τὰ τρακτέρ νὰ πηγαινοέρ-
χονται στὸν ἥλιο καὶ νὰ φροντίζουν τὰ τρυφερὰ βλαστάρια των δέντρων τους καὶ τὸν καρπὸ στὰ
φουνωτὰ περιβόλια ποὺ γουρμάζει. Ὡστόσο, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά -κατὰ τὴ δύση- στὴ σμίξη τοῦ
καταπράσινου βουνοῦ Δούσκος μὲ τὰ ὕστατα ἀντερείσματα τῆς Νεμέρτσικας ἢ Μερόπης, ποὺ
εἰσχωροῦν μὲ νάζι στὴν ἠπειρωτικὴ γῆ, θωρούμε τὰ χθαμαλά, δασοβριθῆ ἐξάρματα τῆς Ἀετόπε-
τρας καὶ τοῦ Μπουραζανιοῦ. Στὸ Μπουραζάνι, μιὰ εἰδυλλιακὴ περιοχὴ, ποὺ τὴ διασχίζει ἀγκο-
μαχῶντας ὁ Ἄωος καὶ σκαρώνοντας, συχνά, ἐκπληκτικῆς ὀμορφιᾶς τοπία μὲ τοὺς βράχους τῆς
ξηρᾶς, βρίσκεται τὸ μοναδικὸ στὴ χώρα μας πάρκο ἄγριας ζωῆς, μιὰ δασώδης, προστατευμένη
ιδιωτικὴ ἔκταση χιλίων διακοσίων στρεμμάτων, ὅπου, κάτω ἀπὸ τὰ πλέον σίγουρα δεδομένα, ζοῦν
κατὰ τρόπο φυσικὸ περισσότερα ἀπὸ χίλια ἐλάφια, ζαρκάδια, ἀγριογούρουνα, κλπ. Πρόκειται,
ὄντως, περὶ ἐνὸς φορέως - μίας κατάστασης πρωτόγνωρων καὶ ἀπανωτῶν γιὰ τὴ χώρα μας ἐκπλή-
ξεων, πέρα ἀπ' τὴν πτυχὴ τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου, ξεχωριστὰ ἐντυπωσιακῆς- ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ
βιώσει, παίρνοντας τὸ λεωφορεῖο τῶν καθημερινῶν διαδρομῶν πρὸς τὸ πάρκο ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο
“Μπουραζάνι” στὴ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ.

Σὲ τούτῃ δῶ τὴν καρπερὴ κοιλάδα βρίσκονταν τ' ἀρχαῖα χρόνια ἡ κεντρικὴ Μολοσσίδα. Οἱ Μο-
λοσσοί -ἐνα ἀπὸ τὰ δύο ἰσχυρότερα ἠπειρωτικὰ φύλα, ποὺ πολυάριθμα εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἀπὸ τοὺς

πρώιμους, ακόμα, ιστορικούς χρόνους στη βορειοδυτική Ελλάδα- είχαν ριζώσει σε τούτη δὴ τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν ποὺ ἔφτανε μέχρι πάνω, τὴν Δυτικὴν Μακεδονία, στὴν Ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονα. (Τὸ ἄλλο φύλο ἦταν οἱ Χάονες). Ὡστόσο, ἡ ἐξάπλωσή τους πρὸς νότον θὰ πρέπει νὰ ξεκίνησε μετὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος, σύμφωνα μὲ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα. Κατὰ τὴν περίησ ὁ λόγος χρονικὴ περίοδο (13ος, 12ος αἰῶνας π.Χ.) μικροὶ φυλετικοὶ σχηματισμοὶ (φρατρίες) μπορούσαν νὰ συνενωθοῦν, κάτω ἀπ' τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη τῆς ἐπιβίωσης καὶ τῆς ἀσφάλειας καὶ νὰ δημιουργήσουν μεταλύτερες ὁμάδες ἐνδιάμεσου μεγέθους καὶ -ἐπομένως καὶ- ἰσχύος. Πολὺ περισσότερο ποὺ στὸ γεωγραφικὸ τοῦτο χωρὸ τῆς Β.Δ. Ἑλλάδος ἔβριθαν τὰ μεσαῖα ἢ μικροῦ μεγέθους φύλα ποὺ μιλοῦσαν συγγενικὲς ἠπειρωτικὲς διαλέκτους καὶ ἐπομένως ὑπῆρχε καὶ ἡ συγγενικὴ βάση. Τέτοιας μεσαίας μορφῆς συροτήσεις, συνασπιζόμενες, κατόπι, μὲ μεγάλα σύνολα, συνέπτυσαν, πλέον, ὑπερμεγέθεισ ὁμάδες - τὰ ἔθνη, κατὰ Θεόπομπον, π.χ. τοὺς Μολοσσούς, τοὺς Θεσπρωτοὺς, τοὺς Χάονες.

Καὶ τὰ τρία τοῦτα ἠπειρωτικὰ φύλα, ποὺ συνολικά, εἶχαν ἐξάπλωθεῖ πρώιμα καὶ εἶχαν ἐπικρατήσει σ' ὁλόκληρο τὸν ἠπειρωτικὸ χωρὸ, μιλοῦσαν ἑλληνικά, μιὰ καθυστερημένη μορφή τῆς δυτικῆς ἑλληνικῆς, πρᾶγμα ποὺ ἔχει πρὸ πολλοῦ τεκμηριωθεῖ μὲ ἐπιχειρήματα, στηριζόμενα σὲ σπουδαία δεδομένα τοῦ χωρὸς. Ὡστόσο, παρὰ τὴν ἑλληνικὴ λαλιά τους, ὁ μέγας ἱστορικὸς Θουκυδίδης τὰ χαρακτηρίζει "βάρβαρα". *Prima facie*, τὸ πρᾶγμα τοῦτο ξαφνιάζει, ὅμως μιὰ περισσότερο ἐμβριθῆ καὶ προσεκτικὴ "ἀνάγνωση" τῆς συλλογιστικῆς τοῦ ἀρχαίου συγγραφέα προσδίδει στὸν ὄρο τὴ δική του ξεχωριστὴ σημασία. Γιατὶ ὁ Θουκυδίδης, π.χ., κατονομάζει ὡς "βαρβαρικά" χαρακτηριστικὰ τὴ διαβίωση σὲ ὑπαίθριους καταυλισμούς, τὴ νομαδικὴ ζωὴ, τὴ μὴ ὑπαρξὴ γυμνασίων, ὅπου οἱ πολῖτες ἀθλοῦνται γυμνοί, τὴν ὀπλοφορία, κ.λ., ποὺ παραπέμπουν -ὅλα τους- σὲ πολιτιστικὴ καὶ ὄχι σὲ γλωσσικὴ ἀντίθεση καὶ διαφορά. Πρὸς ἐπίρρωσιν μάλιστα τούτου καὶ γενικότερα τῶν ἐπιχειρημάτων ποὺ στηρίζουν τὴ γλωσσικὴ ἄμεση συγγένεια τῶν Μολοσσῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἠπειρωτικῶν φύλων μὲ τοὺς Ἑλληνας τοῦ Νότου, ἔρχεται ἓνας Ρωμαῖος ἱστορικὸς, ὁ Τίτος Λίβιος. Στὸ ΛΙ βιβλίον του παραθέτει τὰ ἐξῆς λόγια τοῦ ὑπατοῦ Πόπλιου Σουλπίκιου Γάλβα: "... Ὁ Πύρρος κατόρθωσε νὰ μᾶς καταφέρει ἓνα τρομερὸ πλήγμα... Καὶ δὲν ἦταν μόνον οἱ Ταραντῖνοι ποὺ προσχώρησαν σ' αὐτόν... Ἄν ἦταν ἔτσι τὰ πράγματα θὰ λέγαμε ὅτι τέλος πάντων εἶχαν παρασυρθεῖ (οἱ Ταραντῖνοι) λόγω τῆς κοινῆς τους γλώσσας...".

Οἱ Μολοσσοὶ ἐπεκτάθηκαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὸ ὄροπέδιο τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ἐξάπλωσή τους, ποὺ ἔφτασε ὡς τὸν κόλπο τῆς Ἀμβρακίας καὶ τὸ Ἴόνιον, μπορεῖ νὰ ξεκίνησε στὶς ἀρχὲς τοῦ ἔκτου προχριστιανικοῦ αἰῶνος καὶ μὲ τὴν ξεχωριστὴ ὀρμὴ ποὺ τοὺς διέκρινε κατέκτησαν πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἐδάφη, κυρίως εἰς βάρος τῶν Θεσπρωτῶν. Ἀπέβησαν, ἔτσι, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (6ος αἰῶνας) ἡ ἡγετικὴ δύναμη στὸν ἠπειρωτικὸ χωρὸ. Ἡ ἰσχύς τους δὲ ἀνῆλθε κατακόρυφα μὲ τὴν πρόσκτηση ἐνὸς μικροῦ τμήματος τῆς ἀκτῆς μετὰξὺ Βουχετίου καὶ Ἀμβρακίας στὸν κόλπο τῆς Ἄρτας, γεγονός ποὺ συνέτεινε ἀποφασιστικὰ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου τους καὶ στὴν κοπὴ νομίσματος. Σ' ὅλα τοῦτα βοήθησε κυρίως ὁ ἐξόριστος βασιλιάς τῶν Μολοσσῶν Ἀλκέτας ὁ Α', ὁ γιός

τοῦ Θαρύπα, ποὺ συνέβαλε μὲ οὐσιαστικὸν τρόπο στὴν ἀποκατάσταση τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας στὴν Κέρκυρα τὸ 373. Φαίνεται, οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ νὰ ἀνταμείψουν τὴ συμβολὴ τοῦ Ἀλκέτα, τοῦ ἔδωσαν ἱκανὸν ἄργυρο, μὲ τὸν ὁποῖον μπόρεσε νὰ ἐκδόσει νόμισμα καὶ παρεχώρησαν στὴ μολοσσικὴ Δύναμη τὴ μικρὴ λωρίδα στὸν κόλπο τῆς Ἄρτας. Ἦδη, ὁ πατέρας τοῦ Ἀλκέτα, ποὺ σὲ νεαρὴ ἡλικία διέμεινε στὴν Ἀθήνα, δημιούργησε μιὰ στέρη βάση πολιτισμικῶν -κυρίως- σχέσεων τοῦ μολοσσικοῦ κράτους μὲ τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος καὶ λέγεται ὅτι ὡς βασιλιάς ἔφερε ἐπαναστατικὴ στορφή στὴ χώρα του, ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ τὰ πολιτισμικὰ πράγματα τῆς Ἀθήνας. Ἐπιστρέφοντας μάλιστα στὴ Μολοσσίδα ὁ Θαρίπας, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν τραγικὸ ποιητὴ Εὐριπίδη, ὁ ὁποῖος, γράφοντας τὴν “Ἀνδρομάχη”, τόνισε τὴν καταγωγὴ τῶν Μολοσσῶν ἀπὸ τὴ γεννιὰ τῶν Αἰακιδῶν. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ τραγωδία τούτη διδάχτηκε τὸ 423-422 στὴν Πασσαρόνα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Μολοσσίδας.

Τὸ 357 π.Χ. ὁ Φίλιππος ὁ Β΄, βασιλιάς τῆς Μακεδονίας, νυμφεύεται τὴν Ὀλυμπιάδα ἢ Μυρτάλη, κόρη τοῦ Νεοπτόλεμου καὶ ἀνηψιὰ τοῦ Ἀρρύβα, βασιλιά, ποὺ τὴν εἶχε γνωρίσει στὰ Καβέρια Μυστήρια τῆς Σαμοθράκης. Μαζί της θὰ ἀποκτήσει τὸν Ἀλέξανδρο τὸ Μέγα καὶ θὰ τὴ διαζευχθεῖ μετὰ ἀπὸ εἴκοσι χρόνια. Ἡ Ὀλυμπιάδα θὰ καταφύγει τότε μαζί μὲ τὸν Ἀλέξανδρο στὴν πατρίδα της τὴν Ἠπειρο. Μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Φιλίππου θὰ ἐπιστρέψει μὲ τὸ διάδοχο γιό της στὴ Μακεδονία καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰ περιπέτειες ὁ Κάσανδρος, στὸν ὁποῖο πέρασε, τὸ 316, ἡ ἐξουσία, θὰ τὴν παραδώσει σὲ ἐπιφανεῖς Μακεδόνες ἐχθροὺς της, ποὺ θὰ τὴν ἐξοντώσουν διὰ λιθοβολισμοῦ.

Ἡ μεγαλύτερη φυσιογνωμία ποὺ χάρισε τὸ μολοσσικὸ φύλο στὸν ἀρχαῖο Ἑλληνισμὸ εἶναι, δίχως ἀμφιβολία, ὁ Πύρρος. Ἐμπνευσμένος ὀραματιστής, ὀξύνοος καὶ μεγαλόπνοος, νοῦς μὲ σπάνιες στρατιωτικὲς καὶ ὀργανωτικὲς ἱκανότητες, ἀνδρείος πολεμιστὴς καὶ φιλόδοξος, κατέστησε τὸ κράτος τῶν Μολοσσῶν τὴν ἰσχυρότερη Ἑλληνικὴ δύναμη τῆς ἐποχῆς του. Περὶ τὸ 307, δώδεκα ἐτῶν, γίνεται βασιλιάς στὴ Μολοσσίδα ἀλλὰ οἱ ταραγμένες συνθήκες τὸν ἀναγκάζουν νὰ καταφύγει στο Διμήτριο τὸν Πολιορκητὴ, ἐνῶ ὕστερα ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Ἴφου, ὅπου διακρίνεται γιὰ τὴ γενναιότητά του, ὀδηγεῖται ὀμηρος στὴν Αὐλὴ τοῦ Πτολεμαίου. Ἡ παραμονὴ τοῦ νεαροῦ Πύρρου ἐκεῖ ὑπῆρξε σταθμὸς γιὰ τὴ ζωὴ του, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὴ σημαντικὴ του διαπαιδαγώγισι. Γρήγορα κερδίζει τὴν ἐκτίμησι καὶ τὴν εὐνοια τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῆς Βερενίκης, τῆς βασίλισσας, οἱ ὁποῖοι τοῦ δίνουν σὲ γάμο τὴν κόρη τους Ἀντιγόνη. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἠπειρο βρῖσκει στὸ θρόνο τὸ Νεοπτόλεμο τὸν Β΄, θερμὸ θιασώτη τῆς Μακεδονίας, ποὺ στὴ συνέχεια δολοφονεῖ, ἐνῶ μετὰ τὸ θάνατο τῆς Ἀντιγόνης παντρεύεται τὴ Λάνασσα, θυγατέρα τοῦ Ἀγαθοκλῆ, βασιλιᾶ τῶν Συρακουσῶν καὶ παίρνει προίκα τὴν Κέρκυρα. Μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Πύρρος καὶ ἡ Ἠπειρος ἀποκτοῦν γιὰ πρώτη φορὰ πολεμικὸ ναυτικὸ. Κατόπιν στρέφεται ἐναντίον τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητῆ, τὸν ὁποῖον ἐντέλλει καταβάλλει καὶ ἀναγορεύεται, τὸ 288 π.Χ., βασιλιάς τῆς Μακεδονίας. Σύντο-

μα προσαρτᾶ ἰλλυρικὰ ἐδάφη, τὴ Θεσσαλία, τὰ Ἴονια νησιά. Μέσα σὲ δεκαπέντε, περίπου, χρόνια, ἔτσι, δημιουργεῖ τὴ “Μεγάλη Ἥπειρο”: μιὰ ἰσχυρὴ ἐπικράτεια 20.000 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μὲ πληθυσμὸ ποὺ ὑπολογίζεται σὲ 500.000 κατοίκους καὶ μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀμβρακία, τὴν ὁποία στολίζει μὲ λαμπρὰ δημόσια μέγαρα.

Ἡ περίφημη ἐκστρατεία του στὴν Ἰταλία ὑπῆρξε ἀμφίδρομη καὶ ἀμφίροπη. Μετὰ τὸν Ἀλέξανδρο τὸν Α΄ βασιλιᾶ τῆς Μολοσσίδας ἦταν ὁ δεύτερος μολοσσὸς ποὺ προσέτρεξε, ἀνταποκρινόμενος σὲ κλήση τῶν Ταραντίνων, νὰ συμπαρασταθεῖ στὶς ἀποικίες τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, μπροστὰ στὴν ἐπικρεμάμενη ρωμαϊκὴ ἀπειλή. Ὁ Πύρρος ἦταν πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἦταν πασίγνωστος ἢ πολεμικὴ του ἰκανότητα, τὸ εὐψυχον καὶ ἡ δεινὴ ἀντίληψή του στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ οἱ Ρωμαῖοι, μαθαίνοντας τὸν ἐρχομὸ του περιῆλθαν σὲ δύσκολη θέση. Ἦταν πεπεισμένοι ὅτι εἶχε σκοπὸ νὰ ἰδρύσει στὴν Ἰταλία ἑλληνικὸ κράτος. Εἶχαν, πράγματι, τρομοκρατηθεῖ. Τόσο μάλιστα ποὺ ἂν δὲν ἐπενέβαινε μὲ δυναμισμό ὁ Ἄππιος Κλαύδιος ὁ τυφλὸς στὴν παραπαίουσα Σύγκλητο, ποὺ ἦταν ἔτοιμη νὰ δειχτεῖ τοὺς ὅρους τῆς προτεινόμενης ἀπὸ τὸν Πύρρο συνθήκης εἰρήνης, μετὰ τὴν πρώτη νίκη του ἐναντίον τους, ἢ τροπὴ τοῦ πολέμου θὰ ἔπαιρνε ὅπως διαφορετικὴ κατεύθυνση, τραγικὴ, ἴσως, γιὰ τὰ ἐπεκτατικὰ σχέδια τῆς ξακουστῆς πόλης του Τίβερη. Πράγματι, ὁ Πύρρος, μετὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος νίκη του, ἔστειλε στὴ Σύγκλητο ὡς πρέσβυ τὸ Θεσσαλὸ Κινέα, ἰδιαίτερα προικισμένο καὶ πειστικὸ διπλωμάτη, νὰ τῆς προτείνει συνθήκη εἰρήνης. Καὶ ὁ Κινέας σχεδὸν εἶχε πείσει τὴ Σύγκλητο μὰ ἡ κάθετη ἐπέμβαση τοῦ Ἄππιου Κλαύδιου ποὺ εἶχε διατάξει τοὺς γιούς του νὰ τὸν μεταφέρουν σ’ αὐτὴ, ἔστρεψε τὴν κατάστασι διαφορετικὰ. Ὁ Κικέρων λέει πὼς ἀφοῦ ἔφεξε τοὺς συγκλητικὸς διὰ τὴ μὴ σθεναρά, χλιαρὴ στάσι τους ἀπέναντι στὸ ζήτημα, εἶπε πὼς οἱ Ρωμαῖοι δὲν συνηθίζουν νὰ διαπραγματεύονται ὅσο ὑπάρχουν ἐχθρικὰ στρατεύματα σὲ ἰταλικὸ ἔδαφος. Μετὰ ἀπὸ τοῦτο ἡ Σύγκλητος ἀποφάσισε τὴ συνέχιση τοῦ πολέμου. Ἄς σημειωθεῖ πὼς ὁ Ἄππιος Κλαύδιος ὑπῆρξε προσωπικότης πρώτου μεγέθους στὸ Πάνθεο τῶν μεγάλων πατριωτῶν τῆς Ρώμης. Ἡγετικὴ φυσιογνωμία μὲ σπάνιο κῦρος, κατασκεύασε τὴν περίφημη Ἀππία Ὀδὸ, καθὼς καὶ τὸ πρῶτο στὸν κόσμον ὑδραγωγεῖο, μεταφέροντας τὸ νερὸ στὴν “αἰώνια πόλη”. Ἡ πρώτη σύγκρουσι τῆς Ρώμης μὲ τὸν Πύρρο ἔγινε στὴν Ἡράκλεια (280 π.Χ.), ὅπου ὁ μολοσσὸς ἡγέτης κατήγαγε μιὰ σημαντικὴ νίκη. Παρόλα αὐτὰ ἡ πορεία του πρὸς τὴν πρωτεύουσα τοῦ Λατίου ἀπέτυχε βασικὰ καὶ φτάνοντας σὲ ἀπόστασι ἐξήντα χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν τελευταία παρέκαμψε καὶ ἐπέστρεψε στὸν Τάραντα. Σὲ μιὰ δεύτερη μάχη, στὸ Ἄσκλο τῆς Ἀπουλίας, ὁ μολοσσικὸς στρατὸς ξανανίκησε τοὺς Ρωμαίους, ὥστόσο, μὲ ἰδιαίτερα βαριὲς ἀπώλειες καὶ γιὰ τὸν ἴδιο. Ὁ Πλούταρχος διασώζει μιὰ πρότασι τοῦ Πύρρου - ἀπάντησι σὲ κάποιον ποὺ ἐξέφρασε τὴ χαρὰ του γιὰ τὴ νίκη: “Μιὰ νίκη ἀκόμα κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ θὰ ἔχουμε καταστραφεῖ τελείως”. Πράγμα ποὺ ἔγινε στὴ μάχη τοῦ Μαλεβέντο (ἔμεινε στὴν ἱστορία ὡς μάχη τοῦ Μπενεβέντο, γιὰτὶ οἱ Ρωμαῖοι, προσπαθώντας νὰ τὴν παρουσιάσουν ὡς νίκη μετέτρεψαν τὸ ὄνομά του). Μὲ ἀμφίροπο ἀποτέλεσμα, ὁ ἡπειρωτικὸς στρατὸς ὑπέστη τρομακτικὴ καταστροφὴ καὶ ὁ Πύρρος

ἀναγκάστηκε νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ προσωπικότητα τοῦ Πύρρου ἀνήκει στὸ Πάνθεο ὄχι μόνο τῆς χώρας μας ἀλλὰ ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας. Σπάνια χαρισματικὴ φυσιογνωμία, μὲ δεινὸ νοῦ, συγκέντρωνε ψυχικὸ σχθένος, ἱκανότητες μεγάλου στρατηλάτη, προοπτικὴ, ὀργανωτικὸ ταλέντο, γοητεία. Κάποτε ὁ Ἀννίβας, σύμφωνα μὲ τὸν Τίττο Λίβιο, ρωτήθηκε ἀπὸ τὸ Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανό, τὸν νικητὴ τοῦ τρομεροῦ τούτου Καρχηδόνιου στρατηγοῦ, ποιὸν θεωρεῖ τὸ μεγαλύτερο ἡγέτη ὄλων τῶν ἐποχῶν. “Τὸ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρο”, ἀπάντησε ὁ Ἀννίβας. “Γιατί μὲ μία μικρὴ δύναμη κατάκτησε πελώριες στρατιές καὶ γιατί ἔφτασε μέχρι τὶς ἀπώτατες χώρες...”. Κι’ ὅταν ὁ Σκιπίων ρώτησε τὸν Ἀννίβα ποιὸν βάζει δεύτερο, ὁ Ἀννίβας τοῦ λέει “τὸν Πύρρο, γιατί ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ δίδαξε πῶς νὰ ὀργανώνεται ἓνα στρατόπεδο κι ἐπιπλέον καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ἔκρινε πῶς νὰ ἐπιλέξει ἓνα πεδίο μάχης καὶ πῶς νὰ διατάξει -νὰ τοποθετήσῃ- τὶς δυνάμεις του. Εἶχε τὸ δῶρο νὰ κερδίζει τὸν κόσμον μὲ τὸ μέρος του...”. Τοῦτα περὶ Μολοσσῶν. Καὶ περὶ Μολοσσῶν ἡγετῶν...

Φτάνουμε στὴν Κόνιτσα. Σκαρφαλώνουμε ἀπ’ τὸν πολύστροφο ἀνηφορικὸ δρόμον πρὸς τὸ κέντρο της. Νά, τὸ ἐπιβλητικὸ Δημαρχεῖο, χτισμένο σὲ παραδοσιακοὺς ρυθμούς. Κοντὰ του ἄλλα κτήρια κρατοῦν κι αὐτὰ τὶς νόρμες τῆς παράδοσης: σκεπὲς καὶ πόρτες καὶ ξύλινα παράθυρα· ἡ στιβαρὴ παρουσία τῆς πέτρας στοὺς τοίχους καὶ τὶς αὐλὲς καὶ τοῦ σιδήρου σὲ σταματοῦν καὶ σὲ κερδίζουν. Κιόλας, νά, ἡ κεντρικὴ πλατεία. Τράπεζες, ἐστιατόρια, κόσμος. Κοντὰ μας, κάτω ἀπὸ νὰ βαθύσκιωτο πλατάνι, μιὰ κρήνη μὲ παγωμένο νερό· ξεδιψάμε. Τραβᾶμε, κατόπι, γιὰ τὴν Πάνω Κόνιτσα. Πολλὰ μᾶς ἔχουν πεῖ γιὰ τ’ ἀρχοντικὰ καὶ τὶς γραφικὲς τοποθεσίες της. Ἐμπρὸς λοιπόν ν’ ἀποζημιωθοῦμε. Βλέπουμε σὲ μιὰ παλιὰ συνοικία τὸ σπίτι της Χάμκως, τῆς μάνας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ψηλὸ σὰν πύργος νὰ βιγλίζει τὸν περίγυρον, τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Χουσεῖν μπέη τοῦ 18ου αἰῶνα, ἐποχὴ σημινατικῆς ἀκμῆς τῆς πόλης, τὸ ναῖσκο -πιὸ κεῖ- τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ νεομάρτυρα, ὅπου περισσεύουν οἱ πηγαίες δημιουργίες τῶν χιοναδιτῶν ἀγιογράφων. Οἱ Χιονιάδες, σκαρφαλωμένοι στὶς δασοβριθεῖς κλιτεῖς τοῦ Γράμμου, σχεδὸν κάτω ἀπ’ τὴν κορφή τοῦ ἱστορικοῦ βουνοῦ, γειτονικὸ χωριὸ τῶν Μαστοροχωρίων, ὑπῆρξε μαζί μὲ τὸ Καπέσοβο καὶ τὰ Σουδενὰ στο Ζαγόρι, ἡ γνωστὴ τριάδα στὴν Ἠπειρο φορέων λαϊκῶν ζωγράφων γιὰ αἰῶνες. Κορωνίδα, πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτηση, τῶν τριῶν αὐτῶν εἰκαστικῶν κέντρων στάθηκαν οἱ Χιονιάδες. Μὲ γνήσιες ἐπιρροὲς ἀπὸ τὴ λεγόμενη Ἠπειρο-θηβαϊκὴ σχολή, τὴ ρωσικὴ ἀγιογραφία τοῦ Ὄρους ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ δυτικοευρωπαϊκὴ καὶ ἀναγεννησιακὴ Τέχνη, τὴ χαλκογραφικὴ καὶ λιθογραφικὴ, μ’ ἓνα συγκερασμό, τέλος (στὸν ὁποῖον ἀκουμπούσε ἢ ὅλη τους δημιουργικὴ προσπάθεια) πηγαίου λαϊκοῦ ὕφους καὶ συγκρατημένης, πλὴν πρόδηλης, “λογιοσύνης”, οἱ χιοναδίτες ζωγράφοι ἐπεβλήθησαν στὴ συλλογικὴ μνήμη ὡς μιὰ ξεχωριστὴ περίπτωση πολιτισμοῦ στὴ χώρα μας, στὴν εὐρύτερη εἰκαστικὴ του ἐκδοχή. Τόσο εἶχε ἀπλωθεῖ ἡ φήμη ἀλλὰ καὶ ἡ καλὴ τους ἐπίδοση, ὥστε ἀπὸ παλιὰ ἦτα γνω-

στή, σχεδὸν τοῦ σειρμου, ἢ φράση: “Χιονιαδίτης εἶσαι; ζωγράφος εἶσαι”. Πρέπει, ὡστόσο, νὰ τονίσουμε ὅτι οἱ λαϊκοὶ τούτοι δημιουργοὶ δὲν περιορίστηκαν μόνο στὴν ἀγιογραφία καὶ τὶς φορητὲς εἰκόνες, πάνω στὶς ὁποῖες δούλευαν τὸν καιρὸ τοῦ χειμῶνα ψηλὰ στοὺς Χιονιάδες, μὰ τὸ χρωστήρα τους συγχρόνως ἀπασχόλησαν κι ἄλλες πτυχὲς τῆς ζωγραφικῆς: ἢ προσωπογραφία καὶ τὸ τοπίο, ἢ διακόσμηση, ἢ νεκρὴ φύση. Στὸ βουνίσιο, γραφικὸ χωριὸ τους οἱ δύο βασικὲς τους φάρες ἢ συγγενικὲς ομάδες - οἱ Πασχάλιδες καὶ οἱ Μαρινάδες- διατηροῦσαν ἐργαστήρια, ὅπου μάλιστα μαθήτευαν οἱ νέοι πρωτόβγαλτοι ζωγράφοι.

Μπαίνοντας τὸ καλοκαίρι ξεχύνονταν, ὀργανωμένοι σὲ μπουλούκια μὲ συγγενική, συχνά, βάση, πρὸς τὸν ἡπειρωτικὸ καὶ θεσσαλικὸ, κυρίως, χώρο κι ἀναλάμβαναν τὴν ἱστορήση ναῶν καὶ μοναστηριῶν στὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά. Στὸ χειμωνιάτικο ἀποκλεισμό, στὴ γενέτειρά τους, ὡστόσο, οἱ χιονιαδίτες καλλιτέχνες σφυρηλατοῦσαν τὴν τέχνη τους μὲ γνήσιο πάθος πάνω στοὺς ἀνεξιχνίαστους “δρόμους” τῶν μικρῶν τους κάδρων - σφυρηλατοῦσαν τὴν Τέχνη καὶ σάρκωναν τὰ κεκριμένα, τὰ μουχρά τους συναισθήματα. Τοιχογραφίες τῶν χιονιαδιτῶν ζωγράφων, πέρα ἀπὸ τὶς πλούσιες καὶ, συχνά, ἐνδιαφέρουσες ἱστορήσεις τους σὲ πολλὲς ἐκκλησίες, βρίσκουμε σὲ ἀρχοντικὰ τοῦ Ζαγορίου, τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλοῦ. Γενικὰ οἱ χιονιαδίτες ζωγράφοι ἦταν φημισμένοι καὶ “σημαντικοὶ ἀγιογράφοι”, τονίζει ὁ Δημήτρης Σταμέλος καὶ τὸ δημιουργικὸ εἰκαστικὸ τους ἔργο πέρασε διαπαντός στὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παρακαταθήκη τοῦ λαοῦ μας. Ὁλόκληρη ἢ Βόρειος Ἑλλάδα βρίθκει, πράγματι, ἀπὸ τίς, συχνά, “ἐντυπωσιακὲς τοιχογραφίες” τῶν ἡπειρωτῶν ἀγιογράφων, οἱ πιὸ ἱκανοὶ καὶ σπουδαιότεροι τῶν ὁποίων κρίνονται οἱ χιονιαδίτες.

Φεύγουμε, γιομάτοι σκέψεις, ἀπὸ τὸν Ἅγιο Γεώργιο· σκαρφαλώνουμε. Ὅλο καὶ χαμηλώνει ἢ Κόνιτσα πίσω μας, τὰ βουνὰ γίνονται, βῆμα τὸ βῆμα πιότερο ἐπιβλητικά, ὀγκώδη, ὁ κάμπος στὰ πόδια μας φαρδαίνει. Φτάνουμε στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Βαρβάρας. ὦ, τὶ φοβερὴ βίγλα! Δεξιά μας, πρὸς τὸν δυτικὸ ὀρίζοντα, μᾶς φράζει τὸ βλέμμα ἢ ἀπότομη ὄροσειρά τῆς Μερόπης ἢ Νεμέρτσικας. Πρὸς τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση, μολαταύτα, ὀρθώνονται κάθετοι οἱ ἐπιβλητικοὶ βράχοι τῆς Γκαμήλας, γρανιτένιο σύνορο τοῦ κονιτσιώτικου κάμπου· στὸ βάθος, κατὰ νότου, ἢ Γκραμπάλα κι ὁ ἀσαλευτὸς ἴσκιος τοῦ Βίκου, μπρὸς τους, σὲ μιὰ πιὸ κοντινὴ μας ἀπόσταση, ἢ χαμηλὴ βουνοσειρὰ τῆς Βίγλας κι ὁ δρόμος ποὺ πολύπλοκος, δαντελωτὸς σκαρφαλώνει πάνω της, πίσω μας ἢ χαριτόβριτος, ἢ δασοβριθὴς Τραπεζίτσα. Στὴ μέση τῆς ἀναπάντεχης τούτης πλημμυρίδας τῶν κορφῶν, σὲ πιὸ ἀνθρώπινους κλήρους, ζαρωμένη -λες- στὴ γωνία, νὰ τὴν περικυκλώνουν προστατεύοντας τὴν, ἢ καταπράσινη ἢ πολύκαρπη, μεστή, πεδιάδα τῆς μικρῆς κωμόπολης. Βλέπουμε ἀπὸ δῶ ψηλὰ, ἀπὸ τὸ καραούλι τοῦτο τὸν Ἄωο καὶ τὸ Βοῖδομάτη, τὰ δύο ποτάμια, νὰ γλυστροῦν σὰ φίδια ἀνάμεσα στὰ περιβόλια, νὰ κάνουν σκέρτσα καὶ καμῶματα, ὥσπου νὰ ἐνωθοῦν, νὰ γίνουν ἕνα, τραβῶντας πρὸς τὴ θάλασσα, νὰ καταλαγιάσουν... Πρίν, ψηλὰ στὰ κορφοβούνια, θὰ ποτίσουν μικρὰ χωράφια καὶ κηπάρια, χωριὰ θὰ ξεδιψάσουν καὶ ξωμάχους, στὸ μακρὺ τους δρόμο ὡς τὸ στερνὸ ἀνασασμὸ τους στὸ γιαλο.

Χαιρετᾶμε, γοητευμένοι, τὴν Ἁγία Βαρβάρα καὶ πᾶμε νὰ δοῦμε, λίγο πιὸ πέρα, τὸ ἐνετικὸ κάστρο ἢ μᾶλλον τὰ σκυθρωπά, τὰ παράξενα ἐρείπιά του. Τὰ σκυθρωπά κι ὅμως ἔμπλεα μιᾶς πραγματικῆς γοητείας, καθὼς κρατοῦν μέσα τους ἕνα πυκνὸ ἱστορικὸ βάθος σὲ γεγονότα μέγιστης σημασίας γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἥπειρο καὶ περισσότερο γιὰ τὸν πολιτισμὸ της. Ὅντως, ἡ Βενετία ὑπῆρξε γιὰ αἰῶνες ὀλόκληρους ἡ κυρίαρχος Δύναμις τοῦλάχιστον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου. Τὸ ναυτικὸ τῆς -Ἐμπορικὸ καὶ Πολεμικὸ- ἐδέσποζε στὶς θάλασσες τοῦτες καὶ ὁ λαμπρὸς πολιτισμὸς της, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, εἶχε φτάσει σὲ σφαῖρες πρωτοφανοῦς ἀκτινοβολίας. Οἱ τύχες της εἶχαν συνδεθεῖ μὲ τὶς τύχες τῆς Γηραιᾶς Ἡπείρου καὶ οἱ πρωτοβουλίες κι οἱ ἀποφάσεις της συχνὰ ἄλλαζαν τοὺς ἱστορικοὺς δρόμους τῆς τελευταίας.

Ἡ Βενετία ἰδρύθηκε τὸν 5ο αἰῶνα μ.Χ. στὸ βόρειο, ἀπώτατο σημεῖο τῆς Ἀδριατικῆς, πάνω σ' ἕνα σύμπλεγμα ἑκατὸν δέκα ὀχτῶ νησίδων, ποὺ συνδέονταν μ' ἕνα πραγματικὸ πλῆθος (τετρακοσίων, περίπου) λιθόκτιστων γεφυριῶν. Ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Βενετούς, κατοίκους τῆς περιοχῆς, οἱ ὁποῖοι γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴ μανία τοῦ Ἀττίλα, ποῦ ἐπέδραμε στὶς ἀκτὲς τους τὸ 452 μ.Χ. ἀλλὰ καὶ Γότθων, ζήτησαν καταφύγιο στὸ σύμπλεγμα τῶν ἐν λόγω νήσων, στὸ μυχὸ τούτο τῆς Ἀδριατικῆς. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς περιοχῆς ἀναφέρονται ὅτι ἦσαν Τρώες, ποὺ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀντήνορα, γιὰ τοῦ Πριάμου, ἀραξοβόλησαν μὲ τὸ τέλος τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου, σὲ τοῦτον ἐδῶ τὸν τόπο. Τὸ ἔτος 697 οἱ οἰκιστὲς τῆς πόλης, ἡ ὁποία γρήγορα ἀνεπτύχθη, ἐκλέγουν τὸν πρῶτο τους Δόγη, τὸν Paolo Anafesto. Ἐκτοτε καὶ μεσα σ' ἕνα κλίμα ἔντονης δράσης καὶ δημιουργικοῦ πυρετοῦ, ἡ Βενετία τραβᾷ τὴν ἀνιούσα, ἀξάνομενη κάθετα σὲ πληθυσμὸ καὶ πλοῦτο, κατακτήσεις ξένων ἐδαφῶν καὶ πολιτισμοῦ, μέσω ἐνὸς ρωμαλέου ἐμπορίου καὶ μιᾶς ναυτιλίας, ποὺ τὴν κατέστησαν ἀργότερα τὴν ἰσχυρότερη ἐμπορικὴ δημοκρατία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Συντρίβει τοὺς πειρατὲς τῆς Ἰστρίας, κατισχύει τῶν Ἀράβων, ἐπεκτείνει γοργὰ τὶς κτήσεις της στὴν Βόρειο Ἰταλία, τὴν Ἰλλυρία, Κύπρο, Κρήτη, σὲ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, Ἰονίου, Ἀδριατικῆς, Δυτικῆ Ἑλλάδα κλπ. καὶ μεταβάλλεται σὲ ἐμπορικὴ ἀποθήκη ὄλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν γιὰ τὰ προϊόντα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. 3700 πλοία καὶ 40.000 ναῦτες ἦταν τὸ γενικὸ δυναμικὸ τῆς κραταιᾶς της ναυτιλίας. Κρατοῦσε, ἐπίσης στὰ χέρια της τὸ ἐμπόριο τῆς Ἰνδίας καὶ τῆς Κίνας.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰῶνα συκροτεῖται τὸ Συμβούλιο τῶν Δέκα, ἡ ἰσχυρότερη κρατικὴ ἐξουσία τῆς Βενετίας καὶ ἡ μεγάλη δύναμή της περνᾷ στὰ χέρια τῶν πατρικίων καὶ σ' ἕνα πολὺ λιγότερο δημοκρατικὸ τρόπο διακυβέρνησης. Τὸ 1267 ὁ ἱστορικὸς Μαρτίνο ντα Κανάλ τὴν ἀναφέρει ὡς τὴν ὠραιότερη πόλη τῆς ἐποχῆς. Ἦδη ἦταν ἡ κραταιότερη, ἴσως, ναυτικὴ δύναμη στὸ Δυτικὸ κόσμον καὶ εἶχε τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνέλθει στὸ σημεῖο τῆς ὑψιστῆς ἀκμῆς της. Ὡστόσο, νέα δεδομένα στὸν ὀρίζοντα ἄρχισαν νὰ ὑποσκάπτουν τὸ μεγαλεῖο της: Πρῶτα ἡ ἀνερχόμενη δύναμη τῆς Γένοβας, ποὺ τὴν ἀντιμάχονταν μὲ πείσμα στὴ θάλασσα. Κατόπι, ἡ ἀνακάλυψη, τὸ 1498, τοῦ θαλάσσιου ἐμπορικοῦ

δρόμου πρὸς τὴν Ἰνδία ἀπὸ τοὺς Πορτογάλους, ποὺ ὑπῆρξε ἓνα γερὸ χτύπημα γιὰ τὸ ἐμπόριο τῶν Ἑνετῶν. Τέλος, τὸ μῖσος καὶ ὁ φθόνος τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων γιὰ τὴν ἰταλικὴ τούτη ἐπικράτεια ποὺ, ἐν κατακλείδι, ὀδήγησαν σὲ πόλεμο (1509) κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ τελευταία συνετρίβη ἀπὸ τὸ συμμαχικὸ συνασπισμὸ τῶν Δυνάμεων αὐτῶν. Ἦταν μιὰ βάσκανη καταφορά, τὸ πρῶτο καίριο κτύπημα τῆς θαλασσοκράτειρας πόλης τῶν Δόγηδων. Ἦδη ἐβίωνε τούτη τὴν ἔντονη παρακμῆ. Ἐπὶ Βοναπάρτη, τὸ 1796, οἱ σημαντικὲς βενετικὲς πόλεις Μπρέσια, Βερόνα, Μπέργκαμο, κ.ά., καθὼς δυσφοροῦσαν ἔντονα ἀπὸ τὶς ποικίλες αὐθαιρεσίες τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ τὴ Βενετία, πηγαίνοντας μὲ τὴν πλευρὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα. Τέλος, στὶς 12 Μαΐου 1797, ὁ τελευταῖος Δόγης τῆς Βενετίας Λοντοβίκο Μενίν καὶ τὸ Μέγα Συμβούλιο παραιτήθησαν καὶ τὰ ἱνία τοῦ κράτους πῆρε ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνηση. Ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία οὐσιαστικῶς εἶχε καταργηθεῖ.

Ἄς γυρίσουμε ὅμως στὸ βενετσιάνικο κάστρο, στὸ καραούλι, στὸ μπαλκόνι τούτο τῆς Κόνιτσας ποὺ σκαρφαλώσαμε. Κεῖνο ποὺ μᾶς κατέπληξε ἐδῶ πάνω, ποὺ μᾶς ἄφησε σχεδὸν ἄφωνους, ἦταν ἡ θέα πρὸς τὴν κορυφὴ τῆς Τύμφης: μιὰ γιγάντια ὀρθοπλαγιά -πελώρια μύτη- κατακόρυφη, τιτανική, παρουσιάζεται ξάφνου, μπροστά μας! Καθηλωμένοι, τὴν κοιτάζουμε νὰ ραμφίζει τὸν οὐρανὸ πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας, περιορῶσα, παναυτάρκης καὶ νὰ μετρᾷ ἀπ' τὴν μοναξιά ποὺ τὴν περιβάλλει τὴν ἐρεβώδη ἀσημαντότητα τῶν ζωντανῶν. Ἡ Τύμφη εἶναι, ἴσως, τὸ ὁμορφότερο βουνὸ στὴ χώρα μας κι ἀπ' τὴ μεριὰ τούτη, τὴ βορεινὴ της, ὅπου μαζί μὲ τὶς ἔσχατες προεκτάσεις τοῦ Σμόλικα σχηματίζει τὴ χαράδρα τοῦ Ἄωου, προβάλλει σ' ὅλη της τὴ μεγαλοπρέπεια: πάγκαλη, θεσπέσια, μεγαλειώδης! Οἱ κλιτεῖς της, ποὺ φτάνουν ὡς κάτω, τὰ ρεῖθρα τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴ χαράδρα, καταπράσινες, παραδεισένιες, γέμουν μιᾶς ἀναπάντεχης χλωρίδας, συχνὰ σπάνιας ἢ καὶ μοναδικῆς, ποὺ στοὺς κόρφους της φιλοξενεῖ μιὰ ἐξίσου ἐντυπωσιακὴ καὶ σπάνια πανίδα. Εἶδη ὅπως ἰτιές, σφένδαμοι καὶ πλατάνια, φράξοι, μαυρόπευκα, κρανιές, χρυσόξυλα καὶ κοκορεβυθιές, σπάνια πεύκα, κλήθρα καὶ ὀξιές βρίθουν καὶ στολίζουν τὶς δυσπρόσιτες πλαγιές της καὶ εἶδη, καθὼς ζαρκάδια, ἀρκούδες κι ἀγριόγιδα, λύκοι, ἀγριογούρουνα καὶ βίδρες, σταυραετοί, χρυσαετοί, κλπ., συμπληρώνουν τὸ μοναδικὸ τοῦτο κεφάλαιο φυσικοῦ πλούτου. Στὴν ἐκπληκτικὴ αὐτὴ σκηνογραφία ποὺ μᾶς περιβάλλει, ἐννοεῖται, ὁ Ἄωος παίζει τὸ δεσπόζοντα ρόλο, γιὰ τοῦτος δίνει ζωὴ στὴ θαυμαστὴ της σύνθεση, στον εὐφρόσυνο τούτο κόσμον, μὲ τὴν πληθώρα τῶν ἀντιθέσεων ποὺ δημιουργοῦνται ἀπέναντι στὴ δική του λεπτὴ καὶ ἀεικίνητη ὑπόσταση: μὲ τὸν ὄγκο, τὴν ἀκίνησια ἀλλὰ καὶ τὴ σιωπὴ τοῦ ὄρεινοῦ πλαισίου.

Ἐπιστρέφουμε στὴν Κόνιτσα. Σ' ἓνα παραδοσιακὸ καφενεῖο, ποὺ τὸ σκέπει μιὰ βαθύσκιωτη περγολιά, πίνουμε τὸν καφέ μας. Συντροφικὲς φωνσκοῦν στὰ κοντινὰ τραπεζάκια, στὴν πλατεῖα ἓνα τουριστικὸ λεωφορεῖο ξεφορτώνει, σχολιαρόπαιδα τρέχουν στοὺς δρόμους, ὁ κόσμος μπαμβγαίνει στὰ μαγαζιά. Σηκωνόμαστε. Τραβᾶμε γιὰ τὰ μαστοροχώρια. Σκαρφαλώνουμε στὶς πρώτες ἀνηφόρες, μετὰ τὴν πόλη, μὲ κατεύθυνση πρὸς βορρᾶ. Φτάνουμε στὴν κορυφὴ. Δεξιὰ μας, μακριὰ, προβάλλει, μ' ἓνα διάδημα ροδαλῶν συννέφων νὰ τὴν πλαισιώνει, ἡ κορυφὴ τοῦ Σμόλικα -

τοῦ δεύτερου ψηλότερου βουνοῦ τῆς χώρας μας μετὰ τὸν Ὀλυμπο. Τὰ δύο τρανὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας ἐκεῖ ψηλά, στὴν πληκτικὴ ἐρημιὰ τους, μακριὰ ἀπ' τὴν τύρβη καὶ τὸ βουητό τοῦ δικοῦ μας κόσμου, σὰ νὰ τὸ λένει, σὰ νὰ κουβεντιάζουν κάθε πρωί, ὅταν “σκάει” πίσω τους, στὴν ἄκρη τ' οὐρανοῦ ὁ ἥλιος κι ἀρχίζει ἐδῶ κάτω στὴ γῆ, ξανά, ἡ ζωὴ νὰ ξετυλίγει τὸ νῆμα τῆς μὲ τις πολὺ-πλοκες καὶ μάταιες ἀντιθέσεις τῆς. Ποιὸς ξέρει τί νὰ ἀφουγκράζονται τὰ δύο τους, ψηλά ἐκεῖ, ἔξω ἀπ' τὴν μπερδεμένη, τὴ μουχρὴ μας σοφία - ποιὸς ξέρει τί νὰ ἀουγκράζονται καὶ σιωποῦν...

Κατηφορίζουμε. Ζυγώνουμε στὰ Μαστοροχώρια. Ἀπέναντί μας, στὸ βάθος, σὲ κατάφυτη κορφή -μπαλκόνι πρὸς ἓναν ἀπέραντο περίγυρο- ἡ Στράτσιανη, ἀλλιῶς ὁ Πύργος, σκιρτᾶ στοὺς τρυφεροὺς ἰριδισμοὺς τοῦ καλοκαιριάτικου δειλινοῦ. Ἀξίζει νὰ δεῖ κανεὶς ἐδῶ τὸ ναὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (1850), καθὼς καὶ μιὰ παλιὰ ἀψιδωτὴ πόρτα μὲ θαυμάσιες ἀνάγλυφες παραστάσεις. Οἱ στρατιανίτες ἀδελφοὶ Σουρέλη (Βασίλης καὶ Σπύρος) ἀποτελοῦν μιὰ ξεχωριστὴ περίπτωση: μὲ τις σημαντικὲς ἐπενδύσεις τους τὴ δεκαετία τοῦ πενήντα στὰ Γιάννινα, ἔδωσαν τὴν πρώτη, ἴσως, οὐσιαστικὴ ὠθηση σ' ἓνα ἰσχνὸ ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα, ποὺ ἔκτοτε πῆρε αὐτοπεποίθηση καὶ συνέβαλε ἐντυπωσιακὰ στὴ μετέπειτα γενικὴ ἀνάπτυξη τῆς πόλης. Πίσω ἀπ' τὸ μαστοροχώρι τοῦτο, μακριὰ, ἴσα ποὺ διακρίνουμε, στὸ ἀβέβαιο φῶς τοῦ σούρουπου, τὴ μορφή τοῦ Γράμμου· μπρὸς μας, πρὸς βορρᾶ, ἀνάμεσα Γράμμου καὶ Σμολικα, τὰ φαρδιὰ ρέματα τοῦ Σαραντάπορου. Δεξιά, σ' ὅλα τὰ βουνὰ - στὶς χθαμαλὲς προεκτάσεις τοῦ Σμόλικα κι ὡς ἀπάνου τὰ θεμέλια τῶν κορυφῶν του- δάση, καταπράσινα δάση κοσμοῦν καὶ ἐξωραΐζουν τὴν περιοχὴ. Πίσω ἀπ' τις πρώτες τούτες κατάφυτες κορφὲς βρίσκονται κιόλας τὸ Γαναδιό, ἡ Μόλιστα, τὸ Μονστηρι. Μπήκαμε γιὰ τὰ καλὰ στὸ κράτος τῶν Μαστοροχωρίων. Παρακάμπουμε, ὥστόσο, τὸν προορισμὸ τῶν τριῶν χωριῶν καὶ κατευθυνόμεσθε πρὸς τὴν Πυρσόγιαννη, τὸ μεγάλο μαστοροχώρι.

Ἄς σημειωθεῖ πὼς τὰ χωριὰ τοῦτα τῶν μαστόρων μ' ὅλα μαζί τὰ Κονιτσοχώρια, εἶχαν ἐπὶ τουρκοκρατίας συμπτυχθεῖ σὲ μιὰ ἀμυντικὴ ὀργάνωση μὲ διοικητικὲς, συγχρόνως, κάποιες ἀρμοδιότητες, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζουν τις συχνὲς ἐπιδρομὲς (ποὺ συνοδεύονταν κι ἀπὸ ἄγριο πλιάτσικο) τῶν ἀρβανιτομπέηδων τῆς γειτονικῆς Ἑρσέκας. Ἡ ὀργάνωση μάλιστα τούτη, ποὺ εἶχε πάρει τὴ μορφή καταστατικοῦ χάρτη, συνταγμένου ἀπὸ τοὺς Προεστοὺς τῆς ἐπαρχίας, ἦταν, ἴσως τὸ πιὸ μελετημένο σύστημα αὐτοδιοίκησης στὴν Ἠπειρο τοὺς χρόνους τῆς Δουλείας. Ἦταν δὲ ἀνεκτὴ καὶ ἀπὸ τὸν κατακτητὴ. Δίπλα μας, πιά, ὁ Σαραντάπορος. Τὸν βλέπουμε μὲς στὴ φαρδεῖά του κοίτη νὰ σκαρώνει χίλιους ἐλιγμούς καὶ μανούβρες, νὰ παίζει μὲ τις ἰτιὲς στὰ ρεῖθρα -μὲ τις βαθύσκιωτες ἰτιὲς ποὺ σκύβουνε νὰ τὸ φιλήσουν- καὶ νὰ τραβᾶ μὲ βιάση τὸν κατήφορο. Ἐκεῖ, κοντὰ στὰ σύνορα, θὰ σμίξει μὲ τὸ ρέμα τοῦ Ἄωου κι ἀδερφωμένοι οἱ δύο τους θὰ φτάσουν, πια, στὴ θάλασσα, νὰ ξαποστασουν. Περνάμε σὲ λίγο τὴ μεγάλη γέφυρα ποὺ θὰ μᾶς φέρει στὴν ἀντικρυνὴ ὄχθη του καὶ διασχίζουμε τὰ τελευταῖα χιλιόμετρα γιὰ τὴν Πυρσόγιαννη. Φτάνουμε· ξεπεζεύουμε, Καὶ καθὼς δὲν εἶναι, πιά μακριὰ ἢ νύχτα, σπεύδουμε νὰ ἐπισκεφτοῦμε τὸ “Μουσεῖο Μαστόρων” τῆς Πυρσόγιαννης που στεγάζεται σ' ἓνα δίπατο παραδοσιακὸ κτήριο. Μιὰ πρωτοβουλία ποὺ καρποφόρησε μετὰ ἀπὸ πολλὲς συντονισμένες προ-

σπάθειες τῶν πυρσογιαννιτῶν καὶ παρουσιάζει ἓνα πολύτιμο, πράγματι, φωτογραφικὸ ὑλικὸ δύο χιλιάδων θεμάτων, μὲ ἱστορικὸ βάθος τὸ 1870, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι τῶν σπουδαίων φωτογράφων Κώστα Μπαλάφα καὶ Σπύρου Μελετζή, ὅπως καὶ παλιὰ ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς τῆς μαστορικῆς καὶ ἄλλα σχετικὰ ἐκθέματα. Σπάνιο, ὄντως, ντοκουμέντο μιᾶς πλευρᾶς τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, ποὺ ἀποτυπώνει πιστὰ τὴ βασικὴ τῆς πορείας σὲ σημαντικὲς ἐκφάνσεις καὶ ἐκδηλώσεις τῆς μέσα στὸ χρόνο. Ὅμως πρέπει νὰ ποῦμε πῶς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τούτη, μὲ τοὺς σπουδαίους μαστόρους τῆς, στὸν τόπο μας ὑπῆρχαν καὶ κάποιοι ἄλλοι θύλακες χωριῶν ποὺ ἔγραψαν κι αὐτοὶ ἱστορία στὴ μαστορικὴ, ὅπως στὰ Τζουμέρκα, στὸ Βόιο, στὴν Τριπολιτσά, στὴ Θράκη.

Τὰ Μαστοροχώρια τῆς Κόνιτσας πέρασαν διαπαντὸς με τὸ κεφάλαιο τοῦτο στὴ θησαυροφυλάκιο τῆς λαϊκῆς μας ἐκφραστικῆς. Μὲ τὴ στέρεη καὶ δωρικὴ τους τεχνὴ ἐνέπνευσαν μάλιστα κι ἄλλες περιοχὲς στὸν ἠπειρωτικὸ καὶ μὴ χῶρο νὰ τὰ ἀκολουθήσουν καὶ νὰ κεντήσουν μαζί στὸν πολύπτυχο καὶ πλουμιστὸ τάπητα τῆς μικρῆς μας χώρας, στὶς πόλεις του καὶ τὰ χωριά, τὰ κομψά, λιτὰ καὶ καταπέτρινα δημιουργήματά τους - τὰ σπίτια καὶ τ' ἀρχοντικά, τὶς ἐκκλησιᾶς καὶ τὰ γεφύρια τους, τοὺς μύλους, τοὺς φούρνους καὶ τὰ πέτρινα πηγάδια, διανθισμένα - ὅλα τούτα, πολὺ συχνά-, μὲ λιθανάγλυφα κάθε εἴδους, ἀπόληξη ὅπου δηλώνονταν ἓνας ὀλόκληρος κόσμος γούστου, καὶμοῦ καὶ τρυφερότητας τῶν μαστόρων ποὺ ζάρωνε καρτερῶντας μέσα του... Ἡ χέρσα καὶ ἄγονη γῆ τους, ψηλὰ στὸ Γράμμο καὶ τὸ Σμόλικα, σὲ συνάρτηση μὲ μιὰ ποικιλία γεωγραφικῶν καὶ κοινωνικῶν παραγόντων (συνεχεῖς πληθυσμιακὲς μετακινήσεις, ἐπιδρομές, κλπ.) στάθηκαν ἡ βασικὴ αἰτία, ἐκεῖ κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα, οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν κτηνοτροφία καὶ τὴ γεωργικὴ καλλιέργεια καὶ νὰ στραφοῦν σὲ ἄλλες περισσότερες προσοδοφόρες ἀπασχολήσεις, σὲ τεχνικὲς δραστηριότητες, ὅπως ἡ ἐπεξεργασία τῆς πέτρας, ἡ ξυλογλυπτικὴ καὶ ἡ ἀγιογραφία -πρωτίστως- ποὺ μπορούσαν νὰ ἐξασκήσουν μακριὰ ἀπὸ τὰ σπίτια τους καὶ τὰ χωριά τους.

Ὅργανώνονταν, ἔτσι, σὲ συνεκτικὲς ομάδες μὲ συγγενικὸ τὶς περισσότερες φορὲς βᾶθρο, (μπουλούκια, συνάφια, τσούρμο ἢ νταϊφάδες) καὶ μὲ μιὰ, συγχρόνως ἐξειδικευτικὴ βάση (χτίστες, ξυλουργοί, σιδεράδες, νταμαρτζῆδες, κλπ.) καὶ ταξίδευαν στὴν Ἠπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία, κατ' ἀρχάς, καὶ μετὰ ἔφταναν ὡς τὰ Βαλκάνια, Περσία, Ἰνδία, κι ὡς τὴν Ἀφρική, ἀκόμη καὶ τὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Γιατὶ γρήγορα ἡ φήμη τους ὡς πολὺ καλῶν τεχνιτῶν -ιδίως στὴν πέτρα καὶ τὸ χτίσιμο- ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς χώρας μας κι ἀπλώθηκε σὲ πολλὲς χώρες καὶ τόπους. Τὰ μπουλούκια τῶν μαστόρων αὐτῶν -οἱ συντεχνίες τους- λειτουργικὰ στηρίζονταν στὸ ἐθιμικὸ Δίκαιο, σὲ ἄγραφους, αὐστηροὺς, κανόνες, ὅπως, ἐπίσης, καὶ σὲ μιὰ ἀπαράβατη ἱεραρχία: μαθητούδια, τσιράκια, καλφάδες, ἀρχικαλφάδες, μαστοροὶ. Στὴν κορυφὴ, ἐπικεφαλῆς τοῦ μπουλουκιοῦ βρισκόταν ὁ πρωτομάστορας (ἀρχιμάστορας), ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ συγκεντρῶνει συγκεκριμένους ἱκανότητες καὶ δεξιότητες σὲ ἀξιοσημεῖωτο βαθμὸ. Νὰ εἶναι: εὐρηματικὸς, ὀργανωτικὸς, σχεδιαστὴς μὲ καλλιτεχνικὸ ἔνστικτο καὶ δημιουργικὴ εἰκαστικὴ ἐκφραστικὴ σὲ κάποιο κέντρο, νὰ ἔχει τολμηρὴ φαντασία νὰ εἶναι καπάτσος στὴν ἐκτέλεση δύσκολων ἐργασιῶν (γεφυριῶν, τρούλλων, κλπ.), ἀλλὰ

καὶ στὸ “κλείσιμο” καὶ τὸ παζάρεμα τῆς “δουλειᾶς”. Καθ’ ὅλη τὴ διάρκειά της τοῦτος εἶχε τὸ γενικὸ πρόσταγμα ὅχι μόνο σ’ ὅ,τι σχετίζονταν μ’ αὐτὴ καθ’ ἑαυτὴ τὴ δουλειά -τὴν ὑποχρέωση τοῦ κάθε μάστορα νὰ κάνει τὴ συγκεκριμένη ἐργασία του, τὴν ἐπαρκὴ κατάρτισή του ὥστε νὰ τὴ φέρει εἰς πέρας, κλπ- ἀλλὰ καὶ στὴ διατροφή καὶ τὸ γενικὸ κουμάντο τῆς ομάδας σ’ ὅλη τὴν περίοδο μέχρι τὴν παράδοση τοῦ ἔργου στὸ δικαιοῦχο. Τὸ μαστορικὸ συνάφι (ἢ μπουλούκι) ἀπαρτίζονταν κατὰ βάση ἀπὸ τοὺς ἐξῆς:

α) Δύο (ἢ τουλάχιστον ἕναν) πελεκάνους (τεχνίτες τῆς πέτρας), ἱκανοὺς στὸ πελέκημά της, καθὼς καὶ στὸ χτίσιμο τῶν δύσκολων κομματιῶν τῆς οἰκοδομῆς, γεφυριοῦ, κλπ.

β) Δύο καλοὺς καὶ ἔμπειρους μαστόρους γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ χτίσιμο.

γ) Δύο ἢ περισσότερους κλειδοσάδες (δευτερότερους μαστόρους) γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν τοίχων.

δ) Δύο νταμαρτζῆδες ποὺ μετὰ τὴν ἐξόρυξη τῆς πέτρας βοηθοῦσαν τοὺς μαστόρους.

ε) Δύο (ἢ ἕναν) καλφάδες (μαθητευόμενους μαστόρους).

στ) Δύο (ἢ ἕνα) τσιράκια -“λασποπαῖδια” ἢ “λασποτζούδια”- ποὺ κουβαλοῦσαν μὲ τὸ πηλόφορι λάσπη καὶ μὲ τὰ ζῶα πέτρα ἀπὸ τὸ νταμάρι καὶ κάναν διάφορες ἀκόμη βοηθητικὲς δουλειές (“μπαρτζούλια”).

Τὰ μπουλούκια τῶν μαστόρων, κατὰ τὶς ἀπανωτὲς ἐξορμήσεις τους γιὰ δουλειὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ συνθηματικὴ γλώσσα -τὰ κουδαρίτικα- γιὰ νὰ μὴν τοὺς καταλαβαίνουν οἱ προσωρινοί, οἱ ἐκάστοτε ἐργοδότες τους καὶ γενικὰ οἱ τρίτοι. Στοχεύοντας σὲ μιὰ βασικὴ ἐντελῶς συνεννόηση, ἢ γλωσσικὴ τούτη δομὴ ἀπαρτίζονταν, στὸ μεγαλύτερο μέρος της, ἀπὸ λέξεις τοῦ καθημερινοῦ λεξιλογίου ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μαστόροι στὸν τόπο τους, στὶς ὁποῖες ὅμως οἱ τελευταῖοι προσέδιδαν ὅλως διαφορετικὴ σημασία. Παρακάτω μερικὰ παραδείγματα:

ΚΟΥΔΑΡΤΙΚΑ

ΛΕΞΗ

Κούφιο

Κριτσέλης

Θοδώρα

Μπαρός

Λαγουδεμένος

Μουντζούρης

Μαυρομάτες

Ἄπαλὸ

Μουντζούρι

Ἄγανα

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Ἡ οἰκοδομὴ, τὸ σπίτι ποὺ χτίζεται

Τὸ ἀποχωρητήριο

Τὸ τσίπουρο

Ὁ ἐργοδότης, αὐτὸς ποὺ κάνει τὸ σπίτι

Ὁ παντρεμένος

Ὁ φούρνος

Οἱ ἐλιές

Τὸ λάδι

Τὸ κρασί

Οἱ καρφοβελόνες